

УДК 378.015.311:78

Оксана Сможаник, викладач кафедри методики музичного виховання і диригування
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА НА ЗАНЯТТЯХ ХОРОВОГО КЛАСУ

Заняття в хоровому класі сприяють усебічному музичному та ідейно-естетичному розвитку студентів. У хоровому класі студенти закріплюють і розвивають свої знання та вміння з усього циклу музично-теоретичних предметів, постановки голосу, диригування, хорознавства, методики музичного виховання, хорової аранжировки, хорової й музичної літератури.

Ключові слова: хормейстер, хоровий клас, вокально-хорові навички, репертуар, художня інтерпретація, виразові засоби, звуковедення, співоче дихання, фонація, речитатив, дидактичні принципи, психофізіологічний процес.

Лит. 6.

Оксана Сможаник, преподаватель кафедры методики музыкального воспитания и дирижирования
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

ФОРМИРОВАНИЕ ТВОРЧЕСКОЙ ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТА НА ЗАНЯТИЯХ ХОРОВОГО КЛАССА

Занятия в хоровом классе способствуют всестороннему музыкальному и идейно-эстетическому развитию студентов. В хоровом классе студенты закрепляют и развивают свои знания и умения по всему циклу музыкально-теоретических предметов, постановки голоса, дирижирования, хороведения, методики музыкального воспитания, хоровой аранжировки, хоровой и музыкальной литературы.

Ключевые слова: хормейстер, хоровой класс, вокально-хоровые навыки, репертуар, художественная интерпретация, выразительные средства, звуковедение, певческое дыхание, фонация, речитатив, дидактические принципы, психофизиологический процесс.

Oksana Smozhanyk, Lecturer of the
Music Education Methods and Conducting Department
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

THE FORMATION OF THE CREATIVE PERSONALITY OF STUDENT AT CHORAL LESSONS

The studying at choral classes encourages the all-round ideological and aesthetic development of students. The students perpetuate and develop their knowledge and skills of all cycle of music and theoretical subjects, of the raising the voice, of conducting, of choral studies, of methods of music education, of choral arrangement, of choral music and literature at the choral classes.

Keywords: a choirmaster, a choral class, the vocal and choral skills, the repertoire, the artistic interpretation, the expression means, the singing breathing, phonation, recitative, the didactic principles, the physiological process.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій.
Хоровий клас – одна з основних дисциплін музично-педагогічного факультету. Хор музично-педагогічного факультету як колектив виконавців, крім навчальної роботи, показує досягнуті ним результати на відкритих концертах. Головне завдання курсу – виховання у студентів професійних умінь та навичок співу в хорі, а також керування хоровим колективом на основі володіння методами роботи з хором, дидактичними принципами і знаннями психофізіологічних процесів в організмі людини під час співочої діяльності. Творча особистість студента формується в хоровому класі через

розвиток у ньому творчої активності, яка виражається в різних аспектах його діяльності. З одного боку, студент є членом хорового колективу, вчиться і співає в хорі під керівництвом педагога; з іншого, – цей же хоровий колектив слугує базою для набуття студентом практичних умінь і навичок керівництва хором у ролі диригента.

Специфіка фахової підготовки майбутнього вчителя музики пред'являє особливі вимоги до формування його майстерності. Розкриваючи складність цієї підготовки, Б. Асаф'єв зазначив, що вчитель музики має бути "теоретиком і регентом, а також музичним істориком і музичним етнографом, виконавцем, котрий володіє інструментом, щоб бути готовим

спрямувати увагу в той чи той бік” [5, 65]. Ця тема фрагментарно висвітлюється у публікаціях Е. Абдуліна [1], А. Авдієвського [2], О. Апраксіної [3], Л. Арчажникової [4]. Отже, для ефективної фахової підготовки студентам необхідно постійно та цілеспрямовано розвивати музикознавчі й виконавські якості в тісній єдності з диригентсько-хоровою підготовкою.

Мета статті. У хоровому класі перед керівником хору постає завдання – виховати студента так, щоб його творча думка працювала не тільки на рівні співака хору, а головню на рівні хормейстера. Для цього упродовж роботи зі студентським хором керівник має фіксувати увагу його учасників на етапах розвитку хорового звучання, на методах, які застосовуються залежно від етапу розвитку, на художніх і технічних прийомах виконання, оскільки в хоровому класі студент виховується передовсім як ерудований учитель-музикант широкого профілю.

Виклад основного матеріалу. Вокально-хорова робота займає важливе місце у професійній діяльності вчителя музики, тому природно, що до його диригентсько-хорової підготовки висуваються великі вимоги. Оволодіння студентами кожним із предметів диригентського хорового циклу, усвідомлення їхньої взаємодії уможливають досягнення ними необхідного рівня знань, умінь і навичок.

Майбутній учитель музики, як і будь-який педагог, має розвивати у своїх вихованців почуття прекрасного, формувати високі естетичні смаки, вміння розуміти й цінувати твори мистецтва, пам’ятки історії архітектури, красу та багатство рідної природи.

Те, що вчитель-музикант розв’язує загальні завдання сучасного суспільного виховання, використовуючи специфічні можливості свого предмету – предмету мистецтва, накладає певний відбиток на характер його професійної підготовки. Одночасно з вивченням предметів спеціальних музично-теоретичних дисциплін він має отримати підготовку як виконавець – інтерпретатор музики.

О. Апраксіна стверджує: “Сучасні завдання всебічного розвитку і виховання підростаючого покоління, необхідність пошуку найбільш ефективних шляхів для їхнього розв’язання передбачають постійне вдосконалення педагогічної майстерності. Цьому сприяють як ознайомлення з передовим досвідом, вивчення нової літератури, результатів наукових досліджень, так і знання історії свого предмету” [3, 39].

Для майбутнього вчителя музики знання методики музичного виховання школярів синтезує

всю навчальну інформацію, отриману ним об’єднує її в систему знань, необхідних для продуктивної діяльності. Із цього приводу Л. Арчажникова зазначила, що “знання методики музичного виховання озброює студента сучасними методами, ознайомлює його з різними видами музичної діяльності зі школярами, сприяє творчій взаємодії з дитячими колективами, дає змогу набувати навички самостійної роботи” [4, 76].

Ураховуючи, що вільне оперування матеріалом – справа часу й особистої практики, вже у педагогічному ВНЗ доцільно як-найчастіше “підводити” студентів до умов, більш-менш наближених до моделювання умов роботи в школі.

Е. Абдулін вважає, що “організація музичної підготовки вчителя музики полягає передовсім у створенні необхідних умов для особистісного розвитку майбутнього педагога, цілісно-творчого підходу до різноманітних явищ музично-педагогічної діяльності” [1, 34]. Оптимальні умови для впровадження такого підходу створює послідовно викладений цикл диригентсько-хорових дисциплін, специфіка якого полягає в тому, що він є інтегрованим та передбачає різноманітну підготовку майбутнього фахівця. На думку В. Самаріна, “диригент хору всім своїм умінням, талантом та інтуїцією формує таке звучання в хорі, яке має яскраво виражені риси музично-естетичного впливу: обережно складає різноманітні тембри людського голосу, виявляючи їх неповторне забарвлення, та, що особливо важливо, знаходить у тембровому звучанні підтвердження сутності музично-художнього образу твору” [6, 154].

Хоровий спів – найбільш масова форма активного залучення дітей до музичного мистецтва. Тому підготовка майбутнього вчителя музики має бути скерованою на оволодіння майстерністю хорового співу з метою використання його як дієвого засобу музично-естетичного виховання школярів. А. Авдієвський, розглядаючи завдання підготовки майбутніх учителів музики, вбачає їх у тому, щоб навчити дітей мистецтва, “залучити їх до безпосередньої участі у творчості для повноцінного виховання. Навіть якщо діти не стануть у майбутньому професійними музикантами, виховання мистецтвом сприятиме формуванню гармонійно розвиненої особистості...” [2, 6]. Він писав: “Я, як хормейстер, маю можливість справді унікальну – у контакті зі співаками будувати нову звукову форму навіть тих творів, котрі часто виконуються, бо бачу перед собою живих людей з повною гамою їхніх почуттів. І всіх потрібно злити... в

єдину художню цілісність, бо лише з нею можна втілити свої творчі задуми. І коли хор починає звучати як одна багатюща душа – я щасливий” [2, 81].

Кожному з випускників музично-педагогічного факультету в майбутньому потрібно буде працювати з дитячим хором. До того ж куди б не прийшов учитель-музикант, йому доведеться створювати свій хоровий колектив. Тому кожен студент має бути готовим до цього і знати, з чого починати створення хору, як організувати навчально-виховну і творчу роботу, які труднощі йому потрібно буде долати упродовж виконання великого обсягу нетворчих завдань.

Значний досвід у цьому аспекті студенти у хоровому класі, спостерігаючи й упродовж навчання у ВНЗ за роботою педагогів-хормейстерів, роботою своїх однокурсників під час практикуму, а також дипломників. У нашій статті ми обмежимося питанням впливу занять хорового класу на формування творчих виконавчих якостей майбутнього вчителя музики.

Хоровий клас – одна з основних дисциплін спеціального циклу на музично-педагогічному факультеті, який готує вчителів співу, керівників шкільних хорів. Керівник хорового класу опирається на знання, вміння й навички, які студенти отримують зі всіх предметів спеціального циклу.

Спів у хоровому класі є обов’язковим для кожного студента музично-педагогічного факультету і не може замінюватись вокальними та інструментальними ансамблями.

Завданням курсу хорового класу і практикуму з керування хором є: а) виховання любові до хорового співу як найдоступнішого виду музичного мистецтва, що поєднує музичний і літературний художній образ та є важливим засобом ідейного, художнього й естетичного виховання підростаючого покоління;

б) виховання й удосконалення вокально-хорових навичок (дихання, звукоутворення, дикції, чистоти інтонації та строю, уміння співати в хоровому ансамблі, виразності співу);

в) виховання художнього смаку і практичних навичок свідомого художнього виконання хорових творів;

г) вивчення кращих зразків хорової музики українських і зарубіжних композиторів-класиків, які сприяють музичному, ідейно-художньому й естетичному вихованню студентів та збагачують їх необхідним хоровим репертуаром;

д) вивчення кращих зразків хорових творів шкільної програми;

є) підготовка студентів до державного екзамену з диригування хором.

На академічному концерті студенти мають виявити всі свої вокально-хорові й виконавські навички, яких вони набули за час навчання в хоровому класі.

Академічні концерти слід розглядати не тільки як форму звіту про роботу хорового класу, а й дуже важливу школу виховання у студентів професійних навичок співаків і диригентів, які необхідні для їх майбутньої роботи.

Відповідно до вимог навчального плану, єдино можливою і найбільш доцільною формою організації хорового класу і практикуму з керування хором є курсові хори. Курсовий хор – це хоровий колектив студентів одного курсу, в якому проводиться систематична навчальна робота, спрямована на реалізацію завдань хорового класу і практикуму з керування хором.

Фахова підготовка майбутнього вчителя музики пред’являє особливі вимоги до формування його майстерності. Для ефективної фахової підготовки студентам необхідно постійно та цілеспрямовано розвивати музикознавчі й виконавські якості в тісній єдності з диригентсько-хоровою підготовкою.

У хоровому класі перед керівником хору постає завдання виховати студента так, щоб його творча думка працювала не тільки на рівні співака хору, а головно на рівні хормейстера. Для цього в процесі роботи зі студентським хором керівник має фіксувати увагу його учасників на етапах розвитку хорового звучання, на методах, які застосовуються залежно від етапу розвитку, на художніх і технічних прийомах виконання, оскільки в хоровому класі студент виховується передовсім як ерудований вчитель-музикант широкого профілю.

Основне завдання навчального курсу – виховання у студентів професійних умінь та навичок у керівництві хоровим колективом на основі оволодіння дидактичними принципами психофізіологічного процесу хорової співочої діяльності.

До змісту курсу входить оволодіння практичними навичками. З одного боку, студенти як учасники хорового колективу навчаються і співають у ньому, з іншого, – вони на базі цього ж колективу набувають навичок роботи з хором.

У хоровому класі формуються і вдосконалюються, по-перше, вокально-хорові навички студента: правильний, красивий спів, співоче дихання, мелодичний і гармонійний звук, точна інтонація, вокальний слух, відчуття ансамблю та інше; по-друге, хормейстерські навички технічної і виконавчої роботи над репертуаром; по-третє, загальнопедагогічні та

загальномузичні якості майбутнього вчителя музики: його світогляд, художній смак, почуття відповідальності з позиції учасника хору із позиції його керівника, вимогливість до себе й інших, дисциплінованість.

Звичайно, за всіма перерахованими параметрами студент вдосконалюється і в інших класах, у тому числі й в індивідуальному навчанні. Хоровий клас – явище особливе: це творча лабораторія сьогоденної і майбутньої практичної діяльності студента, прообраз колективу, з яким йому доведеться працювати.

І перші роки занять у хорі під керівництвом досвідченого педагога хормейстера є основними підвалинами у процесі формування майбутнього вчителя-музиканта.

Увиразимо два завдання хорового класу, які важливі для майбутньої щоденної діяльності музиканта-педагога.

Перше – виробити у студентів навик свідомого, активного і професійно-художнього виконання хорових творів, розвинути слухові, вокально-хорові й виконавчі навиків, необхідні для роботи з хоровим колективом. Одним із відповідальних і важливих моментів у створенні творчої обстановки в хорі – вокально-хорова розспівка колективу. Тому з перших кроків становлення хорового колективу на I курсі цьому моменту треба надати особливу значимість, бо під час розспівування хор технічно навчається основних виконавчих навиків співи: манери фонації голосних і приголосних; різноманітних характерів звуковедення; співочого дихання, його затримки і правильного розподілу; ланцюгового дихання; вміння під час свого співи слухати й оцінювати звучання інших голосів тощо. На початку навчального року, коли на розспівування відводиться до 40 – 50% навчального часу, студентам необхідно систематично пояснювати основні методичні завдання розспівок і принципи їх підбору; доцільно демонструвати можливість включення в розспівки невеликих епізодів, найбільш складних у ритмічному, мелодичному або гармонічному аспектах. У процесі розспівок треба звертати увагу студентів на цілеспрямоване розмаїття розспівок, на роль їх систематичного “виспівування”, результати колективу та його мету. Це активізує увагу учасників, робить процес оволодіння вокально-хоровими вправами і навиками більш осмисленим, виховує у студентів професійну зацікавленість.

Друге питання – це репертуар, який має великий вплив на особистість майбутнього вчителя музики.

Навчальна робота хору має бути спрямована

на підвищення виконавської кваліфікації колективу й оволодіння всіма засобами художньої виразності.

Набуття необхідних навичок співи в хорі і навиків керування ними найбільш повно й успішно можуть бути здійснені саме у хоровому класі. Тут студенти ознайомлюються з хоровими творами в їхньому реальному звучанні. Виразальні засоби хорової партитури (тембр і забарвлення партій, виразність унісону, динамічність вокальної поліфонії, виразність хорового речитативу і т.д.) більш різнобічно і конкретно можна вивчити тільки в хоровому класі.

При співи в хорі студент набуває можливостей орієнтуватися в загальній хоровій звучності, чути всі голоси, їхні особливості, якості і співвідношення.

Студенти, які працюють з хором, мають глибоко вивчити твір для розучування. У роботі над твором необхідні:

1. Знання біографічних даних про авторів музики і тексту, епохи, коли вони жили, змісту твору (ідейного та художнього).

2. Музично-теоретичний аналіз, який розкриває засоби музичної виразності: форму, ладотональний план, характер мелодики, метроритмічну структуру, гармонію, фактуру викладу, інтерваліку.

3. Вокально-хоровий аналіз: тип і вид хору, діапазони партій та хору загалом (теситура, інтонаційні, дикційні, ритмічні й інші труднощі).

4. Виконавчий аналіз: загальний характер і стиль виконання; значення виразових засобів: темпу, динаміки, характеру звуковедення, фразування, акцентів, розподілу кульмінацій, сфорцандо, фермат тощо.

Розучування нового твору з хором включає:

1) Виразний показ твору (гра на інструменті або співи самого керівника).

2) Пояснювальне слово про твір.

3) Сольфеджування, роботу з окремими партіями, відпрацювання правильного дихання, звукоутворення, ритму, роботу над окремими важкими місцями, налагодження строю й ансамблю, фразування.

4) Інтерпретацію твору, роботу над стилем виконання, використання всіх засобів музичної виразності для повноцінної передачі художніх образів твору.

Під час хорових занять студенти набувають методичних і практичних навичок роботи з хором, а також навичок організаційної роботи в ньому.

Для керівництва хоровими класами кафедра назначає найбільш досвідчених викладачів. Репертуар для хорового класу складають з

урахуванням поступового ускладнення вокально-хорових навичок і набуття досвіду співу у хоровому колективі.

Висновки. Значним резервом підвищення якості навчально-виховного процесу є міжпредметний зв'язок диригування з суспільно-педагогічними, музично-теоретичними, виконавчими дисциплінами. Вони сприяють засвоєнню знань, формуванню навичок та умінь, необхідних для успішного пізнання і виконавчого втілення хорових творів.

Надзвичайно важливим є взаємозв'язок диригування і хороведення. З одного боку, для осмисленого сприйняття, інтерпретації та виконання хорових творів у диригентському класі необхідні знання, отримані на хороведенні; з іншого – теорія хорового виконавства може бути повноцінно засвоєна тільки за умов практичної роботи над конкретними творами.

Взаємодія предметів “Диригування”, “Хоровий клас”, “Педагогічна практика” здійснюється в тому плані, щоб набуті знання, вміння та навички практично використовувалися в роботі студентів із навчальним, а на практиці – з дитячим.

Художньо цінний, цікаво, різнобічно у стилістичному аспекті підібраний репертуар навчального курсового хору активно впливає на формування естетичного смаку студента, його професійного багажу, творчого практичного досвіду, на розуміння ним можливостей та особливостей хорового виконавства.

Література

1. Абдуллин Э.Б. *Методологический анализ проблем музыкальной педагогики в системе вузовского образования* / Эдуард Борисович Абдуллин. – М.: Прометей (МГПУ), 1990. – 188 с.

2. Авдієвський А.Т. *Формування особистості на ґрунті національно-культурного відродження* / А.Т. Авдієвський // *Мистецтво у школі: зб. ст.; упор. І.М. Гадалова.* – К.: УДПУ, 1996. – Вип. I. – С. 80 – 83.

3. Апраксина О. *Из истории музыкального воспитания в школе* / Музыкальное воспитание в школе; сост. О. Апраксина // *сб. ст. в помощь учителям школ, руководителям*

детских хоровых коллективов – Вып. 9. – М.: Музыка, 1974. – 39 с.

4. Арчажникова Л.Г. *Профессия – учитель музыки: кн. для учителя* / Л.Г. Арчажникова. – М.: Просвещение, 1984. – 111 с.

5. Асафьев Б.В. *О хоровом искусстве: сб. ст.* / Борис Владимирович Асафьев. – Ленинград: Музыка, 1980. – 212 с.

6. Осеннева М.С. *Методика работы с детским музыкальным коллективом: учеб. пособ.* / М.С. Осеннева, В.А. Самарин, Л.И. Уколова. – М.: Академия, 1999. – 224 с.

References

1. Abdullin E.B. (1990). *Metodologicheskii analiz problem muzykalnoy pedagogiki v sisteme vuzovskogo obrazovaniya* [Methodological analysis of the problems in music pedagogy in the system of higher education]. Moscow: Prometey (MGPU) Publ., 188 p. [in Russian].

2. Avdiievskiy A.T. (1996). *Formuvannia osobystosti na grunti natsionalno-kulturnoho vidrodzhennia*. [The formation of personality on the basis of national-cultural revival]. *Mystetstvo u shkoli: zb. st.; upor. I.M. Hadalova*, Kyiv: UDPU Publ., Vol. I., pp. 80 – 83. [in Ukrainian].

3. Apraksina O. (1974). *Iz istorii muzykalnogo vospitaniya v shkole*. *Muzykalnoe vospitanie v shkole*. [The history of musical education in school. Music education in school]. *Sb. st. v pomoshch uchitelyam shkol, rukovoditelyam detskikh khorovykh kollektivov*, Vol. 9, Moscow: Muzyka, 39 p. [in Russian].

4. Archazhnikova L. G. (1984). *Professiya – uchitel muziki: kn. dlya uchitelya* [Profession – the master musicians: a book for teachers]. Moscow: Prosveshchenie, 111 p. [in Russian].

5. Asafev B.V. (1980). *O khorovom iskusstve* [The choral arts]. Saint Petersburg: Muzyka, 212 p. [in Russian].

6. Osenneva M.S., V.A. Samarin., L.I. Ukolova (1999). *Metodika raboty s detskim muzykalnym kolektivom* [Methods of work with children's music collective]. *Ucheb. posob*, Moscow: Akademiya, 224 p. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 27.02.2017

“Удосконалюватися – значить мінятися, бути досконалим – означає змінюватися часто”.

Вінстон Черчілль
державний діяч Великої Британії, письменник

